

ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ОСМИСЛЕННЯ АНТРОПОЛОГІЇ ТЕХНІКИ З ТОЧКИ ЗОРУ ЕТИЧНОЇ І СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ

Важливим аспектом філософії техніки є проблема співвідношення техніки і етики, роль етики в технічному суспільстві.

Протягом століть наукова і технічна діяльність вважалися морально нейтральними в силу передбачуваності наслідків того чи іншого відкриття, винаходу. Відповідно і питання про відповідальність вченого чи інженера взагалі не ставилося. Сьогодні, і особливо в майбутньому, ми не можемо дозволити собі нехтувати етичним контекстом діяльності вченого і інженера, управлінця і рядового виконавця сучасних технічних засобів.

Видатний фізик ХХ ст. Альберт Ейнштейн писав в 30-ті роки: «Я не поділяю... точки зору, що людина науки в політичних, тобто в людських справах в широкому сенсі повинна зберігати мовчання... Це значить надати управління сліпим і безвідповідальним. Чи не міститься в цьому недолік почуття вини і відповідальності? Де б ми були зараз, якби таким чином мислили і діяли такі люди, як Джордано Бруно, Спіноза, Вольтер, Гумбольдт» [1, с. 337].

Інженер у сучасному світі повинен усвідомлювати свою відповідальність перед людською цивілізацією. Сьогодні інженер - це служитель гуманності. Людство все більше стає залежним від наслідків технічного розвитку. У цьому зв'язку управління технічним прогресом, його стримування, регулювання, здійснення його цілей, оцінка результатів стають сьогодні не тільки інженерною, управлінською, державною, але й етичною проблемою.

Техніка нашої часу більше не техніка минулих століть. Технічний розвиток досяг такого рівня, що в принципі, людина може здійснити будь-яке своє бажання; все менше і менше неможливого залишається для людини. Все це загострює проблему наслідків технічного розвитку. Людина так глибоко проникає в надра природи, що по суті своїй технічна діяльність у сучасному світі стає частиною еволюційного процесу, а людина - «співучасником» еволюції.

Взагалі, людина може зробити більше, ніж на те має право. Це має відношення до багатьох царин людської діяльності, в тому числі і до технічної діяльності. У цьому зв'язку і виникає потреба в особливій етиці, орієнтованій на технічну діяльність людини. Для стислості її можна назвати техноетикою. Техніки інтуїтивно орієнтовані на добро. Але на превеликий жаль, благими побажаннями вимощений шлях не тільки до раю, але й до пекла, про яке нагадує кожен раз нова екологічна катастрофа: «якщо людство хоче вижити, йому необхідно докорінно та негайно змінити свій спосіб життя, характер взаємодії з природним довкіллям. Цей історичний, справді доленосний наказ людству дає саме життя, адже альтернативою тут може бути лише загибель (свого роду самогубство світової спільноти як наслідок систематичного та "успішного" рубання гілки, на якій всі ми сидимо)» [2, с. 79]. Техноетика - це заслін від технологічних катастроф. Тому предметом аналізу стають техноетика добродійностей, техноетика обов'язку і техноетика цінностей.

Звідси напрошується висновок: серед бажаних добродійностей техніків особливе значення має відповідальність за свої дії перед суспільством. Ніхто не може бути вільним настільки, щоб не нести відповідальності перед іншими людьми.

Техноетику обов'язку доречно порівняти з клятвою Гіппократа, де мова йшла про моральні максими стосовно медицини. Техноетика обов'язку робить акцент на максимах,

бо тільки вони дійсно застерігають від технічних лих. В техноетиці обов'язку широко відомі максими отримують свою подальшу конкретизацію.

Так, наприклад, хто несе конкретну відповідальність за аварії, що відбуваються то тут, то там за зіткнення потягів, смертельні викиди в атмосферу і т.п.? Дискусії останніх років доводять, як непросто відповісти на це запитання. Це і не дивно: наведені практичні проблеми до сих пір і в голову не приходило робити предметом теоретичного аналізу. На техніку і технологію дивилися лише як на чудодійний засіб покращення життя, закриваючи «побічні ефекти» від їх застосування. Результатом такого розуміння місця і ролі техніки в суспільному житті і стала повна стихійність в її використанні, у втіленні абсурдних гігантських технологічних проектів, а також у злочинній байдужості до людською життя наділених високим положенням посадових осіб. Але перш ніж обговорювати «делікатну» тему відповідальності, буде доречним уточнити, який зміст вкладається у даному випадку в це поняття. Перш за все, відповідальність означає готовність, або вимушеність відповісти перед кимсь або чимсь. Ми відповідальні не тільки за щось (за дію, завдання, контроль і т.п.), але і перед кимсь або чимсь, перед тією чи іншою інстанцією. Віруюча людина, наприклад, пам'ятає про свою відповідальність перед Богом.

Якщо говорити про відповідальність стосовно інженерної справи, то, наприклад, американський філософ Джон Ледд розглядає чотири її типа. По-перше, каузальна відповідальність за дії (при якій негативні причини, наприклад бездіяльність, що має своїм наслідком нещасний випадок, до уваги не береться), по-друге, гарантійна відповідальність (що передбачає для особи, відповідальної за дії, які загрожують збитком, або негативні наслідки іншого роду, зобов'язаність виплатити компенсацію, або покарання), по-третє, відповідальність за виконання завдання, або ролі (наприклад, професійної), по-четверте, відповідальність за майстерність (що відноситься швидше до юридичної сторони справи; яка враховує здатність особи до розуміння, планування, наявність необхідної кваліфікації і відповідних навичок управлінської діяльності) [1, с. 373].

Досягнення науки і техніки завжди можна обернути або на добро, або на зло, але частіше виявляється неможливим визначити, що добре, а що погано, що етично, а що ні. Вчених і інженерів завжди вважали невідповідальними. Передбачалось, що за свої відкриття, їх розробку і застосування вони не несуть ніякої моральної відповідальності.

З іншого боку, життя доводить, що боротьба за відповідальну позицію інколи призводить до дилеми для інженерів: орієнтація на загальне благо, чи на інтереси кар'єри. Інженер вимушений переживати конфлікт трьох ролей - технічного спеціаліста, службовця і громадянина. Ці конфлікти в етичних кодексах швидше ігноруються, ніж вирішуються.

Двозначність стану, в якому знаходиться сучасний інженер, вселяє серйозну тривогу, а також вимагає поставити ребром питання про відповідальність. Якщо інженерам недостає готовності до відповідальних дій, то життя і безпека багатьох людей не гарантовані. Але чи входить до задач навчання інженера виховання в ньому відчуття відповідальності? Чи викладають у вищих навчальних закладах на достатньому рівні знання по інженерній етиці? Необхідні не тільки обов'язкові але й додаткові навчальні курси по етиці.

Звичайно, уточнюючи різні форми відповідальності, не слід вимагати від інженера тотальної відповідальності за все. При виконанні своїх професійних обов'язків інженерно-технічні працівники повинні в першу чергу думати про безпеку, здоров'я і благополуччя суспільства. Навіть якщо відповідальність неділима, її можна диференціювати. Оцінювати відповідальність необхідно по-різному у кожному окремому випадку.

В той же час інженер не може в кожен даний момент виконання своїх службових обов'язків пам'ятати про «безпеку, здоров'я і благополуччя суспільства» як про «першочергові» цінності. Мова може йти тільки про внутрішню необхідність

дотримуватися певної лінії поведінки, яка, однак, коректується специфікою тієї чи іншої професії.

Також зовсім нереальним було б вимагати від інженера керуватися у всіх своїх діях голосом совісті. Сама вимога, щоб кожний інженер за власним розумінням визначав, яким критерієм безпеки належить віддавати перевагу в тому чи іншому випадку, безглузда. Це не означає, що не потрібно вимагати від інженера виконання моральних і політичних обов'язків громадянина. Хоча моральну орієнтацію не слід перетворювати в абсолюти. Адміністративними директивами не можна замінити таких речей, як продумана технічна, політична, чи інституціональна регуляція виробничої діяльності, а також добросовісне відношення до праці. «Як підкреслював у свій час ще І.Кант, людина не повинна використовуватися як простий засіб для досягнення довільно вибраних цілей, вона повинна підкорятися категорійній вимозі тримати себе за межами інструментально-технічного диктату, як особистість і ціль самі по собі» [3, с. 177].

Слід відмітити, що активне сприяння добру, взятого в аналітично-ідеальному плані, являє собою дещо зовсім інше, ніж просте відвернення зла, чи окремих збитків. У сфері контролю не тільки свідомо бездіяльність, але й недбалість слід розглядати як порушення службового обов'язку. Іншим моральним завданням інженерно-технічного працівника стає регулярне інформування і нагадування громадськості про можливі наслідки і побічні ефекти застосування сучасної техніки.

Наскільки не була б та чи інша діяльність різною за формою, технікою, в кінцевому рахунку людський фактор є висхідним і визначальним. З розширенням поняття відповідальності люди, як окремі особистості, і як члени окремого колективу, повинні брати на себе превентивну відповідальність. Перш за все це справедливо стосовно осіб, що займають стратегічно важливі посади.

Як доводить короткий огляд основних проблем антропології техніки, внутрішній зв'язок між різними сторонами техніки з іншими сферами знання і практичної діяльності настільки складний, що осмислити його можна тільки на базі єдиного методологічного підходу, який і покликана виробити філософія техніки.

Для цього, очевидно, необхідно перш за все подолати деякі стереотипи, що породжені застарілим поверховим підходом до техніки і перш за все уявлення про те, що техніка це лише система знарядь, чи засобів виробництва, прикладна наука, чи прикладне природознавство, нейтральний засіб для будь якої мети, матеріальна основа сучасного поступу.

Таким чином, поєднання науково-технічного знання з гуманітарно-етичними аспектами навчально-виховного процесу у вищій школі, їх органічна єдність є запорукою для формування і розвитку активної, соціально-творчої, відповідальної діяльності сучасного фахівця, його професійного росту.

Література:

1. Філософія техніки в ФРГ: Пер. с нем. и англ. / Составл. и предисл. Ц.Г. Арзаканяна и В.Г. Горохова. – М.: Прогресс, 1989. – 528 с.
2. Семенюк Е.П., Мельник В.П. Філософія сучасної науки і техніки. – Львів: Світ, 2006. – 152 с.
3. Філософія науки, техніки та архітектури: Постмодерний проект: Монографія / За ред. д-ра філос. наук В.А. Рижка. – К.: КНУБА, 2002. – 264 с.

УДК 378.147:78

Горбуліч Г. В.

МУЗИЧНИЙ ІНТЕРЕС ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Суттєве підвищення ролі музичного мистецтва в процесі реформування змісту початкової освіти, використання музики як важливого компонента у змісті різних